

Pregledni rad

Primljeno: 23. VI. 2014.

Prihvaćeno: 14. VII. 2014.

UDK: 321.01-05Machiavelli,N.
1:32
teorija države-Machiavelli,N.
filozofija politike

Knjiga koja je zauvijek promijenila pojam politike: u povodu petsto godina Machiavellijeva Vladara

Goran Sunajko

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

SAŽETAK: Rad prikazuje i analizira *Vladara* Niccolò Machiavellija na 500. obljetnicu njegova nastanka. Nakon potrebnoga iznošenja konteksta nastanka ovoga znakovitoga djela o političkim odnosima u Italiji XVI. stoljeća te o teorijskim uvidima u fenomen politike, pokazuje se kako je najveća zasluga Machiavellijeva djela formulacija i razradba pojma *države* kao specifičnoga oblika političke zajednice nastaloga u XVI. stoljeću. Pored temeljnoga razmatranja pojma države, rad analizira Machiavellijevu tipologiju oblika vladavina, dijalektički odnos *fortuna-virtù* te pojam *građanske monarhije* kao Machiavellijeva idealna tipa države.

Ključne riječi: *država; politika; lukavstvo uma; fortuna-virtù; makijavelizam*

Uvod

Ne postoji knjiga koja je u povijesti moderne filozofije politike, odnosno političke teorije, u tolikoj mjeri utjecala na moderno razumijevanje, ili nerazumijevanje, politike koliko Machiavellijev *Vladar*: razumijevanje, u smislu utemeljenja moderne političke znanosti (teorije politike), koja se ne temelji više samo na idealističkim načelima filozofije politike, kao i u smislu formuliranja pojma države kao temelja moderne političke teorije, a nerazumijevanje u smislu svodenja i izjednačavanja Machiavellijeve teorije politike s makijavelizmom, koji određuje politiku pukom praktičnom djelatnošću u pejorativnom značenju. Uz njezin se bok, po utjecaju i popularnosti, mogu možda postaviti još samo Hobbesov *Levijatan*, Montesquieuov *Duh zakona* i Rousseauov *Društveni ugovor*, a gotovo da i nema modernoga mislioca koji se, na afirmativan ili kritički način, u svojim djelima nije osvrnuo na navedeno Machiavellijevo djelo moderne političke teorije, od kritičke ocjene Possevina i Botera, preko Bacona, Shakespearea, Spinoze, Diderota, Voltaira i Rousseaua, do Fichtea i Hegela. Međutim to ujedno ne znači jednodušnu ocjenu postulata koje je pisac iznio, jer promjena razumijevanja pojma politike zauvijek će biti opterećena posljedicama koje

su, osobito danas u vremenu prevladavanja tradicionalnoga pojma države i suverenosti, podložne ozbiljnim kritikama. Prije svega riječ je o tome da se pojam politike ne može više određivati na način svojstven Machiavellijevoj političkoj misli koja je vezana isključivo za državu, a koja se danas, u postmodernom smislu, kao organizacijska forma nastoji prevladati. Machiavelli je, kako pokazuje Lefort (1972: 10), četiri stoljeća upisan u opći jezik (*langage commun*), zajedno s pojmom makijavelizma ili pridjevom makijavelističkoga kao sinonima za moderni pojam politike, što ga, pokazuje Skinner (1981: 1), povezuje prije svega s lukavstvom, dvoličnošću i negativnim shvaćanjem politike. Ostaje nam razmotriti je li moguć drukčiji zaključak.

Politika kao »nova znanost«, kako ju utemeljuje Machiavelli, oslobađa se utjecaja filozofije, filozofije politike, metafizike i teologije (Lefort 1972: 12) te svoj predmet utemeljuje u novoj organizaciji političkoga jedinstva, u državi. Odnosno, kako pokazuje Leo Strauss (2006: 9), novonastala politička znanost nastojala se odvojiti od filozofije politike prednovovjekovnoga doba, utemeljujući se kao svojevrсна znanost o politici po uzoru na prirodne znanosti. Razmatranja politike i države, započeta u renesansi, nastajala su upravo na osnovama koje su bile suprotne filozofskim analizama polisa, rimskoga imperija i teološko-filozofskom shvaćanju »Božje države«. Utoliko je svaka epoha imala specifičnu političku misao, no tek se s visokom renesansom (nakon 1492) otvara prostor političkim misliocima koji počinju analizirati politiku kao autonomnu sferu ljudske djelatnosti, jasno odvojenu od teologije, filozofije, etike i drugih metafizičkih disciplina. »Nasuprot političkoj filozofiji koja se bavi općim načelima i vrijednostima političkog života iz kojih deducira i primjenjive, aplikativne parametre za ljudsko djelovanje, politička misao renesanse bavi se, *in medias res*, najvažnijom od ljudskih tvorevina u okviru koje se odvija politika kao djelatnost – državom« (Grubiša 2000: 4). Iz istoga razloga Strauss (1958: 14) upozorava kako je Machiavellijev problem fundamentalno različit od onoga kojim se bavila ranija filozofija politike.

U tom kontekstu, posljedicom praktičkoga promatranja političkih odnosa, nastalo je specifično novovjekovno organizacijsko jedinstvo – država, sa specifičnom karakteristikom: suverenošću, koja pretpostavlja tijelo (korporaciju) s općim nadležnošću.¹ Time se postupno formirala državna struktura, upravni aparat vlasti, različit od široko shvaćene države kao političke zajednice. Politika više nije način života utemeljen na vrlini već tehnika moći u posjedu države. Politika se, osobito s Machiavellijevim utjecajem, počinje shvaćati kao tehnika moći, proces osvajanja i očuvanja moći (vlasti), ali i u znanstvenom području i dalje izučava državne oblike te, s obzirom na političke prilike, traga za najboljim mogućim. Spoj države i novoshvaćene

¹ Zvonko Posavec (1995) ističe kako se predodžba o područnom nadležstvu (*Gebietskörperschaft*), koje je bilo opunomoćeno vlašću, osim u fazi polisa ne može pronaći niti u fazi Rima, u kojem se mogu naći pravno sposobni savezi, ali ne opća pravna sposobnost.

politike proizvest će etatiističko određenje politike kao djelatnosti na koju država ima monopol i odvija se samo u okviru nje. Iz tog će razloga Vedrine (1972) svoju studiju usmjeriti na dokazivanje kako se Machiavellijeva nova znanost (politika) određuje kao znanost moći (*science du pouvoir*), koja od Machiavellija nadalje postaje temeljna odrednica pojma politike. Stoga se tek s novim vijekom i renesansom razvija shvaćanje o potrebi postojanja nekog impersonalnoga oblika političke vlasti koji pretpostavlja jasno razlikovanje vladajućih i podvlaštenih. Odnosno, kako zaključuje Skinner (1997), impersonalnost vlasti utemeljena je u pojmu suverenosti, kada osobu suverena zamjenjuje apstraktna vlast države utemeljena na proceduri političkoga legitimiranja. Ta organizacija je država koja je, kako ju shvaća F. H. Hinsley (1992), osobita politička institucija i poseban način organiziranja političke moći, koji su društva prihvatila na određenom stupnju svojega razvoja. Upravo je Machiavellijeva politička misao postavila temelje pojmu države na koji će se nadograditi moderni pojam suverenosti (Bodin, Hobbes, Rousseau) kao bitna i neodvojiva karakteristika modernoga oblika političke zajednice – države. Dakako, potrebno je početku analize napomenuti kako teorija države u svojem punom smislu nije utemeljena u Machiavellijevim djelima, jer će ona biti moguća tek s Bodinovim pojmom suverenosti i Hobbesovom teorijom ugovornoga predstavništva te s obzirom na uvođenje pojma društva kao supstancijalne kvalitete moderne države, koje još uvijek kod Machiavellija nije razrađeno. Otud se Bodina drži za utemeljitelja pojma suverenosti (Mesnard 1952), a Hobbesa prvim modernim teoretičarom moderne države (Paserin d'Entrevres 1969). Međutim odvajanje morala od politike, vrijednosna neutralnost države, ravnoteža moći, impersonalnost vlasti, utilitarnost vladara, bit će ključne odrednice kojima je Machiavelli omogućio razvoj moderne teorije države.

1. Kontekst nastanka djela

Početak XVI. stoljeća predstavlja epohalan obrat u filozofiji, a napose u filozofiji politike. Vrijeme je to prijelaza, u historijskom smislu, srednjega u novi vijek, a u filozofskom otvaranja ljudske spoznaje subjektivnom umu. Erazmo, Luther, Montaigne i Bacon pišu o subjektiviranju čovjeka, koji posredstvom vlastita uma postaje tvorac vlastite sudbine i razumijevanja povijesti, odbacujući neke metafizičke okvire srednjovjekovlja. Takav čovjek sada, sposoban iz vlastita uma konstruirati zbilju, postaje nosilac procesa stvaranja novoga svijeta. U filozofijskopolićkom i političko-praktičnom smislu *novum* novovjekovne filozofije politike jest pojam države, koja od XV. stoljeća nadalje na povijesnoj sceni političkih zajednica odmjenuje sve ranije oblike ljudskih udruženja. Neki su čak, poput Jacoba Burckhardta (1953), pokazujući važnost ovoga oblika političke zajednice, nastojali pokazati kako je država nastala smišljeno («država kao umjetničko djelo») i stoga ne slučajno u renesansnoj Italiji u kojoj je upravo Firenca jedno vrijeme imala najznačajniju ulogu kao sjecište, kako

Europe tako i novih političkih teorija. Otud je za Burchardta upravo Firenca prva moderna europska država, što je pretjerana tvrdnja, jer ni Firenca, kao ni drugi gradovi-države toga doba, još uvijek ne odgovara modernom pojmu države. Odsudno je međutim, i za ovu analizu važnije, kako je termin (ne i pojam) država nastao upravo u Machiavellijevu izvješću o stanju Firence (*Rapporto sullo stato delle cose nella Repubblica di Firenze*), a označavao je upravo stanje ili status ravnoteže interesa oligarhijskih struktura, bez obzira radi li se o monarhijskom ili republikanskom sustavu (Grubiša 2000).² Postupno je Machiavelli ta izvješća reducirao na formulaciju *Rapporto sullo stato di Firenze*, pa je riječ *stato* odmijenila riječ *repubblica (stato di Firenze)*. Država tako, za razliku od antičkih i srednjovjekovnih poredaka, koji su bili podložni neprestanoj mijeni s obzirom na početak ili kraj vladavine pojedinoga vladara koji je stvarao oblik političkoga poretka prema vlastitoj volji, kao novovjekovni *novum* označava upravo stanje (*status*) trajnoga i impersonalnoga poretka utemeljenoga na zakonima, suverenosti te obvezi političkoga legitimiranja nosioca suverenosti.

U tom kontekstualnom okviru treba promatrati Machiavellijevu misao, no potrebno je uočiti i nekoliko činjenica važnih za samu interpretaciju. Posrijedi je dvostruka nedosljednost koju ne može izbjeći ni jedan interpret Machiavellijeva djela, a odnosi se, prvo, na razlikovanje godine kad je djelo napisano i one kad je objavljeno, i drugo, na sam naziv djela. Naime prva je nedosljednost u tome što je Machiavelli djelo napisao 1513. u osami svojega imanja u San Cascianu kraj Firence, a djelo je objavljeno 1532., nakon autorove smrti (1527).³ Druga je nedosljednost, koja kontekstualno proizlazi iz prve, u činjenici da je autor djelo napisao pod naslovom *De principatibus (O kneževstvima / O monarhijama)*, a apokrifni naziv *Il Principe (Vladar)* »prišiven« mu je nakon autorove smrti. Međutim čini se kako u interpretaciji Machiavellijeva djela i mišljenja obje nedosljednosti mogu biti prihvaćene s obzirom na presudne činjenice bez kojih je kontekst nastanka djela nedohvatljiv. Što se tiče prve nedosljednosti, odnosno kako se opravdanje obilježavanja obljetnice djela treba ipak vezati za godinu kad je ono napisano, a tek onda kada je objavljeno, ona je razumljiva iz dva razloga. Prvi je taj što su učenici Firentinci djelo čitali u rukopisu, a drugi, još važniji, da je odsudno vrijeme kad je djelo napisano, a to je godina nakon pada, u političkom, znanstvenom, ekonomskom i kulturnom smislu, višestoljetno dominantne Firentinske republike (1512) u apeninskim, ali i europskim (tada još svjetskim) razmjerima. Time postaje jasno kako je godina nastanka djela, u kontekstualnom smislu, važnija za njegovo razumijevanje, nego što će to biti slučaj nakon što ono i formalno bude »odaslano« u svijet. Kada je riječ o drugoj nedosljednosti, odnosno pogađa li smisao više izvorni naslov (*O monarhijama*) ili apokrifni, svijetu poznatiji

² Stoga i Machiavellijevi talijanski suvremenici govore o politici kao o umijeću vođenja države (*arte dello stato*).

³ U predgovoru talijanskom izdanju *Vladara* Melotti (1995: 23) upozorava da je prema nekim interpretima djelo započeto u drugoj polovici 1513., a dovršeno tek 1515. godine.

Vladar, valja uočiti najmanje dvoje: prvo, pojam države u to doba, na prijelazu srednjega u novi vijek, još uvijek ne postoji (on će nastati tek i upravo u Machiavellijevim spisima), stoga se ono što će postati generički pojam za državu najčešće određuje pojmom republika ili monarhija kao tipovima država čiju će tipologiju kao kasnije konačno prihvaćenu uvesti Machiavelli s prvom rečenicom *Vladara*. Zbog odsustva generičkoga pojma države Jean Bodin je mogao primjerice svoje temeljno djelo nazvati *Šest knjiga o republici* (*Les six livres de la République*) i zastupati monarhijski poredak, a Machiavelli svoje djelo *O monarhijama / O kneževstvima* (*De principatibus*) i zastupati republikanski poredak, odnosno preciznije, monarhijski koji se u potpunosti približava republikanskom. Međutim drugi razlog zbog kojega Machiavelli koristi termin monarhija vezan je za kontekst godine kad je djelo napisano. Naime iz samoga se djela, bez obzira na njegove simpatije prema republikanskoj Firenci, može uočiti kako autor napominje da je tendencija velikih europskih država upravo u smjeranju k monarhijskom uređenju i možemo samo nagađati da demokratski republikanac Machiavelli traga za modelom koji će osnažiti ne samo Firencu, nego i ujediniti gradove-državice Apeninskoga poluotoka po uzoru na velike europske monarhije sa snažnom osobom mudroga, razboritoga i odlučnoga vladara, jer je republikanski oblik, kako sam pokušava pokazati, uvijek propao zbog prevlasti korupcije. Grubiša upozorava kako se forme države na Apeninskom poluotoku toga vremena nikako ne mogu svesti pod uvriježene i čiste državne oblike, jer je svaki grad-država specifičan, stoga i Machiavelli, pišući o građanskoj monarhiji nema čisti oblik republikanskoga ili monarhijskoga poretka. U to se doba primjerice samo napuljska država nazivala kraljevstvom, a sve ostale nekim manje jasnijim oblikom, poput kneževstva (*principato*). Stoga kada se u obzir uzme navedena kontekstualizacija, možemo prihvatiti navedene dvije nedosljednosti u interpretaciji Machiavellijeva *Vladara*, jer utjecaj koji je djelo imalo kasnije u drugom će planu ionako ostaviti navedena obrazloženja i nastaviti svoj put s obzirom na subjektivnost interpretacije.

Valja ukratko navesti politički kontekst u kojem ili posljedicom kojega je ono napisano. Firenca je, s obzirom na svoju veličinu, od kraja XIII. do početka XVI. stoljeća bila jedna od najutjecajnijih gradova-država Mediterana, ali i Europe. Njezin sjaj nije bio samo umjetničke naravi (Michelangelo, Leonardo da Vinci, Raffaello i dr.), nego je u ekonomskom, osobito trgovinskom smislu imala važnu ulogu, a bila je i kreditor mnogih europskih monarhija. Za razliku od većine europskih država koje su, ako nisu bile utemeljene na monarhijskom političkom sustavu, većinom bile aristokratske republike, osobito na Apeninskom poluotoku, Firenca je bila demokratska republika od 1289. godine i predstavljala je vrijednu iznimku na državno-političkoj sceni tadašnje Europe, bez obzira na šarolikost političkih uređenja toga doba, osobito u Italiji. Politički sustav Firentinske Republike temeljio se na izravnoj legitimnosti uprave građanskim izborom i sudjelovanjem građana u tijelima i komisijama Republike. Cilj takva ustrojstva bilo je sprječavanje korupcije i svaki je građanin mogao podnijeti tužbu za sumnju na korupcijsko djelovanje bilo kojega člana uprave Repu-

blike, a posebna su povjerenstva bila dužna provesti istragu. No takav je sustav zahtijevao i višeslojnu strukturu vlasti. Veliko vijeće republike-grada brojalo je čak 5000 članova, a paralelno je radilo gotovo stotinjak velikih i malih vijeća, komisija i drugih radnih tijela (Grubiša 1998: 11). U takvoj, složenoj strukturi vlasti Machiavelli je postao tajnik Druge firentinske kancelarije, koja se bavila vanjskom politikom i obranom (Prva kancelarija bila je zadužena za unutarnju politiku). U takvom je ambijentu Machiavelli imao savršen uvid u političku praksu kako Firence tako i drugih europskih država, a njegova su izvješća o stanju Republike s političkim komentarima pojedinih segmenata republičke vlasti uvelike hvalile. Demokratski ustroj Republike srušen je 1512. godine ulaskom francuske vojske na poziv pape (iz dinastije Medici), koja je omogućila restauraciju dinastije Medičejaca, koji su uspostavili monarhijski (kneževski) politički sustav. Medičejci su odmah po preuzimanju vlasti započeli teror nad pristašama republikanskoga ustroja. Grubiša (1998) upozorava kako nije riječ o faktičnoj restauraciji, jer su i do tada Cosimo i Lorenzo de Medici imali status građana, pa nisu bili vladari i *de jure*, stoga je prije riječ o konzervativnoj involuciji. Usljed navedene restauracije Machiavelli, pristaša i dužnosnik Republike i republikanskoga sustava, biva smijenjen i utamničen te protjeran na svoje imanje, na koje mu će, kako je navedeno, napisati *Vladara*.

2. Analiza *Vladara*

Nekoliko je u ovom ne tako opsežnom »djelcu« (kako ga naziva sam autor) po političku teoriju važnih tematskih cjelina, koje su samo djelo učinile utjecajnim, a važne su za naš prikaz samoga djela. Riječ je o stvaranju preduvjeta pojmu države, tipologiji državnih oblika, osobinama vladara te dijalektici *fortuna-virtù*. Upravo se te dimenzije odnosâ manifestiraju u svim recepcijama Machiavellijeva djela, a predstavljaju kopernikanski obrat u razumijevanju pojma politike u odnosu na predmoderna razdoblja. Samo djelo započinje ključnim razlikovanjem dvaju temeljnih državnih oblika, koji će prevladati u modernoj političkoj praksi i kao jedina dva oblika države. »Sve države, sve vladavine koje su imale i imaju vlast nad ljudima ili su republike ili monarhije« (I).⁴ U *Vladaru*, za razliku od analize republikanskoga poretka u *Raspravama o prvoj dekadi Tita Livija (Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio)*, Machiavelli analizira monarhije i u konačnici određuje da se one uspostavljaju ili uz pomoć umijeća (*virtù*) ili okolnosti (*fortuna*) koji će prevladavati čitavim djelom.⁵ I već na samome početku djela ogleda se taj odnos, potkrijepljen brojnim primjerima talijanskih gradova-država. Državnik (vladar), u državi, pokazuje Machiavelli (III), treba postupati u skladu s vrlinom (*virtù*) i razboritošću (*prudenzia*). Upravo te dvije

⁴ Valja imati na umu da svi imperiji koji će kasnije nastati ne spadaju pod pojam države jer carstva nastaju upravo ukidanjem logike države.

⁵ U radu se ne navode stranice, već poglavlja *Vladara* radi lakšega praćenja određenih cjelina.

osobine razlikuju vladara od ostalih, jer upravljati državom najviša je moguća odgovornost, stoga zahtijeva i najvišu moguću kompetenciju. Vladar treba predvidjeti razvoj događaja prije ostalih, jer obični se mudraci pouzdaju u *fortunu*, a pravi vladar u razboritost i vrlinu.

U razlikovanju monarhija Machiavelli pokazuje analitički karakter svojih razmatranja. Pokazuje kako je feudalne monarhije europskoga tipa zbog vazalnih odnosa lakše osvojiti jer uvijek postoji razdor i nejedinstvo, ali ih je iz istoga razloga teže zadržati, dočim je autokratske monarhije orijentalnoga (despotskoga) tipa teže osvojiti zbog jedinstva izraženog u osobi autokratskoga vladara, ali ih je lakše zadržati zbog potpore potlačenih podanika. Treći oblik monarhije za koji se Machiavelli zauzima jest građanska monarhija, koja gotovo dostiže republikanski ideal. Stoga u analizi državnih oblika (republika), razrađenih u *Raspravama*, Machiavelli uglavnom preuzima uvriježenu klasifikaciju triju osnovnih oblika vladavine: principat (monarhija), optimat (aristokracija) i demokracija, te njihovih izvrgnuća: tiranije, oligarhije, odnosno anarhije. Osnivači država moraju se, ovisno o okolnostima i političkom stanju, odlučiti za jedan od oblika, ali moraju imati na umu da su u svakom obliku prisutni elementi svih triju oblika, izraženi u tendencijama socijalnih skupina koje žele uvećati svoju moć i utjecaj.⁶ Tako narod prirodno teži demokraciji, vladar zadržavanju monarhijske pozicije, a velikaši aristokraciji.

Iz te se tipologije (stupnjevanja) monarhija već nazire ono što će se kasnije odrediti kao makijavelizam, naime razmatranje o beskrupuloznosti u osvajanju vlasti. Machiavelli (V) pokazuje kako osvojene države ili treba uništiti ili će one uništiti novoga vladara. Umijeće vladara način je na koji on može zadobiti legitimnost osvojene države. U tom smislu uspjeh novoga vladara ovisi o *fortuni* (sretnim okolnostima) i *virtù* (vrlini, umijeću). Kao pozitivan primjer navodi Mojsija, Kira, Romula i Tezeja, koji su vlastitim oružjem i hrabrošću utemeljili vlast, a kao negativan primjer poznat slučaj svojih suvremenika, dominikanca Girolama Savanarole (»nenaoružani prorok«) i Pietra Soderinija, koji su propali jer se nisu oslanjali na vlastitu silu.

Nakon deskriptivna razmatranja povijesnih primjera uspostave vlasti, s obzirom na *fortunu* i *virtù*, Machiavelli prelazi na preskriptivan čin konstitucije novoga vladara, odnosno utemeljitelja nove države. Novi vladar, što je presudno za analizu Machiavellijeva mišljenja, ukoliko sam ne posjeduje potrebne vrline i razboritost, mora ipak imati dovoljno mudrosti da, dok ih ne zadobije, oponaša povijesne primjere uspješnih vladara, što Machiavellijevo djelo čini »priručnikom za vladara« jer su u

⁶ »Smatram, prema tome da su svi navedeni oblici vladanja pogubni, jer su one tri dobre vrste kratkotrajne, a tri slabe su nevaljale. Budući da oni što pametno donose zakone znadu za tu manu, izbjegavaju svaki od tih načina sam po sebi pa izaberu jedan koji bi sadržavao sve ostale, smatrajući ga čvršćim i postojanijim, jer se u istom gradu uzajamno isprepliću principat, optimat i pučka vlast« (Machiavelli 2000: 180).

njem sadržani svi potrebni primjeri i komparativna analiza uspješne i neuspješne vladavine. Vrlina novoga vladara, što je važan *novum* Machiavellijeve moderne misli, jest postavka o nužnosti legitimiranja političke vlasti, jer su otpori njezinoj uspostavi uvijek dovoljno snažni. Vladar stoga treba odbaciti tradirani politički poredak i uspostaviti nov oblik legitimacijskoga obrasca, koji uvijek treba korespondirati s odnosnom političkom zajednicom. Tek je tada riječ o opravdanom i novom političkom poretku, koji može biti legitimiran podrškom onih na koje se odnosi. U tom je smislu važno napomenuti kako Machiavelli svojega *Vladara* piše ponajprije u svrhu utemeljenja nove Firence i ujedinjenja Italije, a sekundarno se onda takav obrazac može, u metodološkom smislu, apstrahirati na razinu univerzalnoga načela utemeljenja modernih država. Za takav postupak, Machiavelli pokazuje, vladar mora imati više *virtù*, nego se prepustiti nepredvidljivoj *fortuni*. U tom smislu on pokazuje punu naklonost antičkim filozofskim idealima vladara-filozofa, prema kojima se onaj koji upravlja političkom zajednicom treba razlikovati u mudrosti, umijeću i razboritosti (*phronesis*) od ostalih kojima upravlja. Na taj način *virtù* označava ukupnost svih državničkih sposobnosti po kojima se vladar razlikuje od građana. Melotti (1995: 32–33) pokazuje kako je upravo načelo aktivnosti (*principio attivo*) novoga vladara, po uzoru na Aristotela, ono što čini temelj Machiavellijeva razmatranja, jer aktivan odnos spram sudbine postaje najvažnije oružje novonastalih država i njihovih vladara.

Upravo na primjerima Francesca Sforze i Cesarea Borgie Machiavelli (VI) u najvećoj mjeri prikazuje razliku između uspješnih i neuspješnih vladara. Dok je na primjeru Sforze pokazao kako je na vlast došao pomoću *virtù* i težim putem, ali je zato vladao bez teškoća, Borgia je postao vladar zahvaljujući *fortuni* i izgubio je vlast jer nije dosljedno primijenio načela razborite vladavine. Međutim Machiavelli na više mjesta u *Vladaru* veliča postupke Cesarea Borgie, kojega smatra najboljim mogućim uzorom. U tome je kontroverza Machiavellijeva političkoga mišljenja, no, kako ističe Grubiša, Machiavelli je u liku Borgie uveo razlikovanje politike od morala, jer je u njegovu vladanju vidio reprezenta efikasnoga političara-državnika novoga doba. Novitet onoga što će se kasnije odrediti kao makijavelizam upravo je Machiavellijev vrijednosno neutralan i moralno neodrediv stav spram Borgie, koji bi, kako primjećuje Grubiša (1998: 26), još nedavno u doba građanskoga humanizma, bio vjerojatno svrstan u okrutne tirane. Machiavellija reformatorom moderne politike određuje i ideja pravne države koja u potpunosti odvaja modernu političku teoriju od prednovjekomnih razmatranja o političkoj zajednici. Naime Machiavellijeva »država« podrazumijeva potpuno vrijednosno neutralno utemeljenje pravnoga poretka bez uplitanja vrijednosnih (moralnih) koncepcija pravdnosti kakve su bile svojstvene antičkoj i srednjovjekovnoj filozofiji politike. Država osigurava pravnu sigurnost života i imovine svojih podanika koji legitimiraju vlast, čime se otvara područje građanskoga društva, različita od države shvaćene u užem smislu vlasti, čime je moderni pojam države tek započeo svoje stvaranje, a dovršenje će doživjeti u Hegelovu razdvajanju države i građanskoga društva. To pak otvara poziciju prema kojoj vladar

kao predstavnik države mora vladati ne u svome nego u interesu podanika, koji legitimiraju njegovu vlast, odnosno, kako zaključuje Grubiša, vlast nije cilj nego sredstvo, čime se pojam makijavelizma ne može vezati uz Machiavellija u onoj mjeri u kojoj se to dugo vremena čini, jer novi vladar nema za cilj doći na vlast, nego osigurati pravnu vladavinu svojim građanima.

Stoga se pojam makijavelizma, ako bi se i trebao vezati uz Machiavellija, trebao odnositi na način uspostave vladavine gdje on može koristiti sva sredstva, a ne na njezino održavanje kako i sam Machiavelli na više mjesta ponavlja. Jednom uspostavljena monarhija (država) treba voditi računa o permanentnoj politici legitimnosti i opravdanja svoje vladavine te stoga sam primjer Borgie, kao okrutnoga vladara, treba razmatrati u kontekstu da on može koristiti sve političke tehnike kako bi održao svoju vlast, ali uvijek u odnosu na uvjeravanje podanika u ispravnu vladavinu. Temelj je takve države demokratska legitimnost vlasti, odnosno povjerenje građana, koje je najvažnije u očuvanju poretka jer »onaj pak koji vladarom postane ljubavljenu naroda, sam je na tom položaju, a oko sebe nema nikoga odnosno malo njih koji ga neće spremno poslušati« (IX, 3). Tako su, i to je poznata Machiavellijeva tvrdnja, od tvrdih utvrda koje okružuju grad, puno važnije one unutarnje utvrde, a to je povjerenje i ljubav građana prema svojem vladaru. Machiavelli stoga ističe kako se vladar na vlast može uspeti pomoću velikaša ili naroda, no ukoliko se uspne pomoću velikaša, vlast će teže održati nego ako ima podršku puka, jer »težnje su naroda mnogo časnije od težnja velikaša, jer oni hoće da tlače, narod da ne bude tlačen« (ibid). U tom je smislu presudna analiza uzroka dekadencije poredaka, u okviru koje polazi od faze nastanka države do njezine dekadencije i propasti. Svaka država nastaje na temelju mobilizacije i legitimacije snaga svojih dijelova (građana), koji se usuglašuju oko izvornih načela nastanka države koja ih povezuju. Onoga trenutka kada se država (vlast) udaljuje od izvornih načela nastaje izopačenje koje Machiavelli naziva korupcijom, koja nastaje sebičnošću i gramzljivošću vlastodržaca, koji na štetu cjeline žele ostvariti svoje privatne interese.

Iz toga razloga politika postaje instrumentalizirana tehnika moći na koju monopol polaže samo još država, čime se u potpunosti isključuju srednjovjekovni feudalni vazalni sistemi s nekoliko centara moći u korist visokocentraliziranoga aparata države koji koncentrira moć u jednim rukama, a podanici postaju građani, ravnopravni konstituenti države. Machiavelli državu i vlast shvaća kao činjenice koje su posljedica političke zbilje kao konflikta koji se, kada to ne može kompromisom, razrješuje pretežno silom, koja, kao i konflikt, nikako nije shvaćena slabošću političkoga sustava, već je pretpostavka njegova opstanka. Stalna mijena, kretanje i prilagodavanje okolnostima, čak i djelovanjem sile, proizvodi poredak i red, pri čemu državna organizacija vlasti posreduje između antagonističkih strana.⁷ Takvo odbacivanje sta-

⁷ Politika je u to doba u Firenci bila spoj *tehné* i *poiesis*, istovremeno i umijeće i umjetnost (Grubiša 1998).

tičkoga (konzervativnoga) oblika političke zajednice srednjovjekovlja i uspostava dinamike političkoga procesa iskazana je, ponovno, Machiavellijevim preuzimanjem, za renesansu tipične, dijalektike *virtù–fortuna*. *Fortuna* je shvaćena kao datost, ali ne više metafizička determiniranost srednjega vijeka, već splet nepredvidivih okolnosti kojima se može putem pameti, umijeća, mudrosti i lukavstva vladara, jednom riječju putem *virtù* ovladati. Taj *virtù* središnji je moment politike, pokretačka snaga pojedinačnoga i kolektivnoga djelovanja. *Fortuna* nije samo negativna ili pozitivna okolnost, nego i prilika da se iskoristi povijesna mogućnost, a svaka nemogućnost njezina iskorištavanja zapravo je nesposobnost vladara koji se nije uspio prilagoditi promjenjivim okolnostima.

Ideal nove države jest dakle građanska monarhija na čelu koje je vladar-građanin (*principe-cittadino*). Time se, kako pokazuje Grubiša (2000), Machiavelli odaljuje od vladara-filozofa, omiljenoga lajtmotiva antike i srednjega vijeka i uspostavlja praktičnoga vladara-građanina (*principe-cittadino*), koji djeluje prema slobodnoj volji, ne više shvaćenoj tomistički, kao normativna volja kojom se opredjeljuje za određeni izbor, nego kao djelatna slobodna volja, koja znači izbor da se uopće djeluje ili ne. Iz takvoga realističnoga poimanja politike Machiavelli je, znakovito, prekinuo rad na analizi republikanskoga poretka u *Raspravama o prvoj dekadi Tita Livija* (*Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*), jer je u novom vladaru Firence, Lorenzu II. de Mediciju, vidio velik potencijal u ostvarenju svoje političke namisli, uspostavi građanske monarhije koja će se približiti republikanskom idealu, zbog čega je napisao *Vladara*. Pojam građanske monarhije (države) možda najviše određuje Machiavellijevu političku misao, odnosno utemeljenje vladara u podršci građana, odnosno naroda. Pojam naroda, treba imati na umu, za Machiavellija još uvijek nije pojam suverenog *demos*a, kakav će se pojaviti tek s Rousseauom i njegovom pozicijom radikalne demokracije, već on označava one koji, u logičkom smislu, stoje nasuprot vladaru, a bez kojih je vladavina nelegitimna, odnosno tako shvaćen *popolo* podrazumijeva mjesto legitimacijske osnove kojom vladar opravdava svoju vlast, ali još uvijek i nipošto ona ne proizlazi iz njega. S obzirom na to da je Machiavelli svjestan da je struktura države uvijek mješovita, odnosno da se sastoji od velikaša i građana, uvijek je prisutna centrifugalna tendencija koja onemogućuje jedinstvo, a ishod takve napetosti je ili konačna pobjeda građanstva (demokratska republika) ili pobjeda velikaša (aristokratska republika). Machiavellijeva građanska monarhija stoji upravo u sredini ova dva ekstrema i stoga kao forma države, zato što objedinjuje različite interese, jedina ima mogućnost pomiriti ekstreme i uspostaviti takvu vladavinu koja će imati razboritoga i odlučnoga vladara (monarhijski element) te demokratsku legitimnost njegove vlasti u građanima (republikanski element). Razlog je to zbog kojega i sam Machiavelli piše kako je upravo takva monarhija najbliža republikanskom uređenju. Upravo je takva pozicija put kojim Machiavelli savjetuje novoga vladara Firence koji bi na taj način mogao ujediniti Italiju, koja je nejedinstvena upravo zbog pristajanja uz jednu

od ekstremnih varijanti državnoga oblika. Vladar stoga, kako zaključuje Grubiša (1998: 34), treba uvijek slijediti utilitarnu logiku, koja kod Machiavellija uvijek odnosi prevagu nad teoretizacijama etičke naravi. Dobro je ono što je korisno, a korisno je za političku zajednicu da se interesi kreativne većine poštuju i utjelovljuju u razboritu vladaru, koji zna da njegova vlast nije od Boga već je rezultat usklađenih interesa, odnosno ravnoteže koju ne smije narušiti. Takav će poredak funkcionirati samo ako će se poštovati narodni zahtjevi, interpretirati ispravno njegovi interesi i ukoliko će se biti u stanju zadovoljiti narod i držati ga zadovoljnim.

Središnji dio *Vladara*, od XV. do XXIII. poglavlja, »najmakijavelističkiji« je dio djela, odnosno, prema nekim interpretima, u njemu ima najviše izvornoga Machiavellija, koji će kasnije bitno utjecati na razumijevanje političkoga. U tom dijelu Machiavelli u potpunosti odvaja teoriju i praksu, odnosno pojavnost i stvarnost, čime se moderna teorija politike odvaja od srednjovjekovnih idealističkih filozofijsko-političkih postulata, utemeljenih na moralnosti. Grubiša (1998: 47) pokazuje kako je upravo u tome njegova revolucionarnost, jer pojavnost je jedno, a bit drugo, pa se i pojavnost razlikuje od stvarnosti. Vladar tako, ukoliko je to potrebno za održanje vlasti, odnosno cjeline države, mora naučiti ne biti dobar prema uvriježenim modelima onoga što se shvaća dobrim, jer kriterij je korisnost. Otuda je i jasna, upozorava Grubiša, Machiavellijeva karakterizacija Cesarea Borgie kao okrutna vladara, koji je međutim pacificirao i ujedinio Romagnu. Pojmovni parovi koji karakteriziraju odnos dobar–ne dobar, poput škrtost–darežljivost, okrutnost–milosrđe, grabežljivost–velikodušnost, mogu se vrednovati u Machiavellijevu shvaćanju vladara i održanja poretka jedino s osnova utilitarnosti, pa i makijavelizam, koji je iz ovoga kasnije proizišao, može biti opravdan samo prema uvriježenoj klasifikaciji ili stupnjevanju dobra, no ukoliko se u obzir uzme postavka o odnosu *virtù–fortuna*, sve ovisi o okolnostima i konkretnoj situaciji koje vladar treba okrenuti u svoju (državnu) korist, a ona je opstanak države poradi mira i sigurnosti njezinih građana. »Stoga vladar koji želi opstati mora nužno naučiti da ne bude dobar, pa se toga držati, ili od toga odstupati, već prema potrebi« (XV, 1).

Oni koji će tražiti makijavelizam u Machiavellijevu djelu u najvećoj će ga mjeri imati prilike dokazivati u XVIII. poglavlju gdje autor pokazuje potpuno odsustvo tradicionalno shvaćene moralnosti. Machiavelli (XVIII, 1) piše da je u takvom tradicionalnom smislu razumljivo da se vladari drže zadane riječi, odnosno čestitosti, no u naše doba pokazuje se da su velika djela izveli samo oni koji su slabo marili za zadatau vjeru i koji su se oslonili na silu i lukavstvo i time nadmašili one koji su se oslanjali na zakonitost. »Morate, dakle, znati da postoje dva načina borbe: zakonima i silom. Prvi je način svojstven čovjeku, drugi životinjama; no kako prvi način često nije dovoljan, valja se utjecati i drugome. Stoga je nužno da se vladar zna dobro poslužiti i ljudskim i životinjskim svojstvima« (ibid, 2). Kad je vladaru nužno da se služi životinjskim svojstvima, onda među njima mora odabrati lisicu i lava, odnosno

lukavstvo i silu. Tko se bolje znao služiti lisičjim svojstvima, navodi Machiavelli, bolje je prošao, samo je važno znati dobro prikriti to svojstvo i biti velik licemjer, »a ljudi su toliko tupi i toliko se pokoravaju nuždi, kad nadode, da će onaj koji vara uvijek naći nekoga tko će se dati prevariti« (ibid, 3). Konačno, Machiavelli pruža priliku svima onima koji ga određuju makijavelistom, i to u nalogu vladaru, na način da ga upućuje da se ne može držati svega onoga zbog čega ljude smatraju dobrima jer je, da bi održao vlast, vrlo često primoran raditi protiv onoga što nam zapovijeda vjernost, milosrđe, čovječnost i vjera. »Stoga on mora imati duh sposoban da se okrene već prema tome kako mu to nalaže vjetar varljive sreće i neprestana promjenljivost okolnosti; ne smije se, kako već gore rekoh, ako može, udaljavati od dobra; ali mora znati i zagaziti u zlo, bude li prisiljen« (XVIII, 4). Vladar uvijek treba prikriti da je utjelovljenje milosrđa, vjernosti, iskrenosti, čovječnosti i pobožnosti, jer će uvijek naći više onih koji mu vjeruju.⁸ »Neka, dakle, vladar pazi na to da pobjeđuje i da održi državu; sredstva će se uvijek smatrati kao časna i svatko će ih hvaliti, jer svjetina se zanosi prividom i uspjehom same stvari; a na svijetu i nema doli svjetine (...)« (XVIII, 5).

Na pitanje zbog čega se vladar treba ponašati tako, odgovora kasnije i Hobbes: zbog negativne političke antropologije, odnosno ljudi su prirodno zli na način da uvijek žele pretpostaviti svoje privatne interese općima, stoga ni podanici, kako zaključuje Machiavelli, neće birati sredstva da vladaru oduzmu vlast ukoliko ih, sukladno vlastitim prosudbama, on priječi u ostvarenju njihovih privatnih interesa. Vladar je na udaru i aristokracije i naroda, stoga je Machiavellijev pojam politike revolucionarno novovjekovan jer je uloga države ograničenje privatnih, egoističkih centripetalnih tendencija članova države (građana) i stoga je državi dopušteno sve kako bi se održala, a to održanje već i za Machiavellija znači održanje države, koja se ne shvaća samo kao vlast (vlada, vladar) nego i kao ukupnost državljana (građana), što je i najveća vrijednost Machiavellijeve političke misli kao nagovještaja teorije države, koju će dokraja razraditi Bodin, Hobbes, Rousseau i konačno Hegel.

Zaključak

Na pitanje što bismo mogli uzeti u obzir čitajući Machiavellija danas, moguće je dvojako odgovoriti. S jedne strane, suočiti se s poražavajućom činjenicom koja i danas nije prevladana, da su ljudi uvijek nošeni egoističkim pobudama i da će uvijek pretpostaviti vlastitu korist onoj cjeline te, s druge strane, pokušati pronaći rješenje da ta činjenica ne postane politički dominantan obrazac, odnosno da ne šteti pojedincima kao dijelu te cjeline i cjelini samoj. Postoji li treći put, koji ne bi vodio u po-

⁸ Strauss (1958: 173) napominje kako je očuvanje država prema klasičnoj filozofiji politike stvar podudarnosti filozofije i političke moći, a Machiavelli je prvi koji smatra da očuvanje države ovisi o propagandi, odnosno o uvjeravačkoj sposobnosti vlasti (vladara) da uvjeri podanike u važnost održanja njegove vlasti, a time i države.

litički idealizam? Upravo je *Vladar* jedan od pokušaja rješenja navedenih pitanja, koja, primijetiti ćemo, i nakon 500 godina nisu dobila rješenje, pa je i u tom smislu Machiavelli i dalje naš suvremenik, ma kako grubo zvučale njegove preskripcije za koje smo mislili da pripadaju i ostaju XVI. stoljeću. Uzevši u obzir Straussovu ocjenu kako je i nakon 500 godina izučavanja Machiavelli ostao težak za razumijevanje i uglavnom pogrešno interpretiran, potrebno je tome u prilog iznijeti nekoliko zaključaka.

Ovim radom nismo nastojali prikazati cjelokupnu Machiavellijevu misao, niti *Vladara* u cjelini, već samo dijelove koji se čine odlučnima za razumijevanje *novuma* koji je Machiavelli donio modernoj filozofiji politike i političkoj znanosti. Prvo, Machiavelli je politiku nastojao učiniti novom znanošću, utemeljenu na univerzalnom sustavu zakonitosti, kakav karakterizira egzaktnije prirodne znanosti. Politika se više ne shvaća samo kao područje spekulativnoga promišljanja koje određuje filozofija politike nego i kao empirijska zakonitost koja nastaje induktivnim putem kao posljedica realiteta političke zbilje. Na taj se način politička znanost kao *scienza nuova* odvaja od filozofije politike, utemeljene na moralnoj filozofiji, i okreće izučavanju institucionalnih antagonizama realnih političkih borbi za zadobivanjem moći (vlasti) i njezinim održanjem.

Drugo, takva se borba sada odvija u okviru novonastaloga oblika političke zajednice – države, koja se od ranijih oblika političkoga zajedništva razlikuje po centralizaciji moći, impersonalnosti i trajnosti vlasti, suverenosti i jasno određenim granicama obnašanja suverene vlasti. Termin država (iako ne i dovršen pojam), kako je prikazano, nastao je upravo u Machiavellijevim spisima. Stoga političko, nakon Machiavellija, više nije moguće izvan ili bez novoga oblika političke zajednice – države, koju je nagovijestio Machiavelli.

Treće, svaki politički poredak, ma kako on nastao i nastojao održati svoju opstojnost, za realan legitimacijski temelj mora imati podanike (narod, građane), ne samo kao fikciju naknadnoga političkoga legitimiteta nego i kao realnu poziciju bez koje se svaka država iznutra urušava, što je Machiavelli, uz sve robusne formulacije koje mu na teret stavljaju nemoral, neprincipijelnost i beskrupuloznost u stavovima, na više mjesta nastojao pokazati.

Četvrto, država ne može biti shvaćena samo kao građanima izvanjska kategorija, izjednačena s institucijom vlasti (vlade, vladara), kako će to kasnije biti slučaj u liberalnoj teoriji države. Država je, iako Machiavelli ne radi razliku između društva i države, čime ostaje u predmodernim razmatranjima, cjelina političke zajednice kojoj jednako pripadaju i vlast i građani, stoga je borba ili nastojanje oko očuvanja države prije svega opći, a ne privatni interes pojedinaca. Jer tek po konstituiranju države građani mogu uživati pravnu sigurnost vlastitih života i imovine, a svako stremljenje vlasti prema tiraniji za Machiavellija je nedopušten politički proces.

Peto, pojam makijavelizma, koji je najčešća poveznica s renesansnim političkim misliocem, nije ništa drugo do, u velikom dijelu, iskrivljena percepcija njegove misli nastala odbacivanjem konteksta u kojem je djelo nastalo. Sve ono što se pripisuje ovoj kovanici može, istina, vrijediti načelno, apstrahirajući Machiavellijeve preporuke vladaru na općenitu razinu. No to se nipošto ne smije učiniti jer je Machiavelli svoje preporuke namijenio specifičnoj situaciji Italije i one se odnose samo na vladara Firence koji bi sve trebao uzeti u obzir želi li povesti ujedinjenje raštrkanih talijanskih gradova s različitim političkim uređenjima. U tom smislu, u dijelu u kojem Machiavelli govori o lukavstvu vladarova uma, riječ je o prividu koji vladar treba činiti ne bi li održao državu, ali on svoje utemeljenje uvijek pronalazi u potpori vlastitih građana. Međutim to ne znači da danas ne možemo pronaći slične uvjete u političkoj zbilji, osobito kad je riječ o politici koja koristi sva sredstva lukavstva, obmanjivanja i licemjerja u bespoštednoj borbi za vlast, samo prividno oslušujući probleme svojih građana. Previše je sličnosti da bi se makijavelizam u potpunosti odstranio iz okvira Machiavellijeve političke misli, ali više u odnosu na uvjete koji su vladali u renesansi nego u odnosu na same postulate ovoga renesansnoga mislioca. Čini se da je, u tom smislu, svijet od Machiavellija preuzeo više od onoga u čemu ga je krivo shvatio.

Machiavellijeva politička misao može se stoga, pored vrijednosti za sebe u smislu preskripcije firentinskom vladaru za ujedinjenje Italije, okarakterizirati kao ona koja je tek otvorila put modernoj teoriji države na koju su se nadovezali Bodin s pojmom suverenosti, Hobbes s teorijom političkoga predstavništva, Rousseau s konceptom narodne suverenosti te Hegel dajući pojmu države konačan oblik u dijalektici države i građanskoga društva. Machiavelli je bio tvorac modernoga shvaćanja politike kao beskrupulozne borbe za moć i odvojenosti političkoga procesa od moralnih uvjetovanosti koje će se ponovno spojiti u prosvjetiteljskoj filozofiji, napose u Rousseauovu vraćanju morala u politiku te u Kantovu apstrahiranju individualnoga moraliteta na poopćivu razinu političke zajednice. Danas, kada se koncept države postupno prevladava, monopol na politiku nema više samo država, kako je to bilo u Machiavellijeva doba, nego se političko manifestira, izražava i odvija i u sferi onoga što je još Hegelu bilo nezamislivo kao političko, a to je područje građanskoga (civilnoga) društva te ostalih primarno nepolitičkih područja. S državom ili ne, bez Machiavellija postupak nastanka modernoga pojma politike i države ne bi išao modernim putem.

LITERATURA

Burckhardt, Jacob (1953): *Kultura renesanse u Italiji*, Matica hrvatska. Zagreb.

Grubiša, Damir (1998): Kako čitati Vladara, u: Nicollò Machiavelli, *Vladar*, Globus. Zagreb, str. 7–89.

- Grubiša, Damir** (2000): *Politička miso talijanske renesanse*, Barbat. Zagreb.
- Hinsley, Francis Harry** (1992): *Suverenitet*, August Cesarec. Zagreb.
- Lefort, Claude** (1972): *Le travail de l'ouvre machiavel*, Gallimard. Paris.
- Machiavelli, Nicollò** (1998): *Vladar*, Globus. Zagreb.
- Machiavelli, Nicollò** (2000): Rasprave o prvih deset knjiga Tita Livija, u: Damir Grubiša, *Politička miso talijanske renesanse*, Barbat. Zagreb, str. 173–207.
- Melotti, Franco** (1995): Nota introdutiva, u: Nicollò Machiavelli, *Il principe*, R.C.S. Libri. Milano, str. 23–38.
- Mesnard, Pierre** (ed.) (1952): *Jean Bodin: Oeuvres philosophiques*, Presses universitaires de France. Paris.
- Passerin d'Entrèves, Alexandre** (1969): *La notion de l'Etat*, Sirey. Paris.
- Posavec, Zvonko** (1995): *Sloboda i politika*, Filozofska istraživanja, Zagreb.
- Skinner, Quentin** (1981): *Machiavelli*, Oxford University Press. Oxford.
- Skinner, Quentin** (1997): The State, u: Robert E. Goodin, Philip Pettit (ed.): *Contemporary Political Philosophy*, Blackwell Publishers. Oxford, str. 3–26.
- Strauss, Leo** (1958): *Thoughts on Machiavelli*, The Free Press. Glencoe.
- Strauss, Leo, Cropsey, Joseph** (ur.) (2006): *Povijest političke filozofije*, Golden marketing–Tehnička knjiga. Zagreb.
- Vedrine, Helene** (1972): *Machiavel ou la science du pouvoir*, Seghers. Paris.

A BOOK THAT CHANGED THE CONCEPT OF POLITICS: ON MACHIAVELLI'S PRINCE 500TH ANNIVERSARY

Goran Sunajko

The Miroslav Krleža Institute of Lexicography

ABSTRACT: The paper presents and analyzes *The Prince* of Niccolò Machiavelli at the 500th anniversary of its creation. After the necessary presentation of the context of this significant piece on political relations in the 16th century Italy and theoretical insights into the phenomenon of politics, the author shows that the greatest merit of the piece is formulation of *the state* as a specific form of political community arising in the 16th century. In addition to the basic considerations of state, the paper analyzes Machiavelli's typology of forms of government, the *fortuna-virtù* dialectical relationship as well as the concept of *bourgeois monarchy* as Machiavelli's ideal-type of the state.

Keywords: *politics; cunning mind; fortuna-virtù; Machiavellianism*